

Gläd dig, du Kristi brud.

Psalmen W. 51: *Gläd dig, du Christi brud* skiljer sig i ett avseende från övriga adventspsalmer i den Wallinska psalmboken. Under det att författarna äro kända till alla de andra, råder det tvekan icke blott om till vilken tid dess tillblivelse skall hänföras utan t. o. m. om dess hemland. Att dess ursprung är att söka antingen i Danmark eller Sverige är säkert, då den icke förekommer i utomnordiska källor. Men vilketdera av dessa länder tillkommer hedern för denna vår kanske populäraste adventspsalms?

Av våra äldre hymnologer lämnar Plantin frågan oavgjord och nöjer sig med att påpeka att den svenska texten nästan ordagrant överensstämmer med den danska. Högmark uppgiver utan tvekan danskan såsom urkund¹⁾. Av nyare forskare förklarar Beckman att »tillsvidare och i avvaktan av mera ljus uti denna fråga, måste psalmen anses för svenskt original, vilket danskan tillegnat sig genom översättning»²⁾. Liedgren åter håller psalmen utan att hava framdragit något nytt material för frågans bedömande för att ursprungligen vara dansk.

Innan vi vidare gå in på denna fråga och den nära därmed sammanhängande om tidpunkten för psalmens tillblivelse, må en redogörelse lämnas för de hittills kända källorna för texten.

På danska föreligger psalmen i tryck i Gryderups Psalmebog av år 1632. Denna text är avtryckt såväl av Beckman som av Brandt och Helveg. De senare meddela därvid denna anmärkning: »Omtalas allerede 1611 af Arrebo som en gammel Psalme». Beckman åter lämnar den intressanta upplysningen att i ett honom tillhörigt exemplar av Jesperssens Graduale (tr. 1573) som begagnats i Torekows kyrka i Skåne 1620—1659 finnes den danska texten inskriven på tvenne ställen, för den 1:a sönd. i Advent och för Palm-söndagen.

Det äldsta svenska trycket är tio år yngre än det danska. Psalmen förekommer nämligen som n:r 1 i »Tre Sköna Andeligha Historiska Wijsor», tryckta utan angivande av tryckort 1642. Emellertid finnes psalmen i handskrift i åtskilliga manuskript redan ifrån slutet av 16:e och början av 17:e århundradet³⁾. Liedgren uppger mera bestämt: »känd på svenska i handskrift o. 1570»⁴⁾.

Genom ett fynd som undertecknad gjort torde emellertid den svenska versionen av psalmen kunna föras ytterligare något tillbaka i tiden. I ett exemplar av kvartoupplagan av *En liten Songbok* (tr. 1553), som tillhör Sandhems kyrka i Västergötland, har jag nämligen å fol. Hij verso funnit psalmen inskriven.⁵⁾

¹⁾ Beckman, Psalmhistoria s. 154.

²⁾ Beckman, a. a. s. 155.

³⁾ Beckman, s. 158.

⁴⁾ Liedgren, Svensk Psalm s. 228.

⁵⁾ Till kyrkoherde C. J. Carlsson, Sandhem, som observerat de många in-

På denna sida börja sångbokens hymner och vi finna här som första nummer med rubrik *De Adventu domini*: Verldennes Frelsare kom här. Det är sålunda tydligt att *Gläd dig du Christi brud* varit avsedd att brukas i adventet (icke på palmsöndagen). En detalj låter oss t. o. m. kunna med största sannolikhet påstå att denna psalm i Sandhems kyrka blivit använd i stället för *Värl-dennes Frälsare kom här*. Av de i Sångboken upptagna hymnerna ha nämligen blott vissa blivit försedda med inskrivna noter, tydligen de som varit i bruk vid kyrkan. Dessa äro: *Wij loffuom Christ en Konung bold* (jul) samt *War gladh tu helgha Christenheet* (likaledes avsedd för julen) som blivit försedd med anteckningen: »Undher samme noter». Vidare: *Jesu tu äst vår salighet* (de ascensione Domini); *Kom helghe Ande Herre godh* (de sancto Spiritu) samt *Jesu tu äst vår Frelsare* (De omnibus Sanctis). Där- emot sakna följande hymner noter:

Verldennes Frelsare kom här (De adventu domini)
 Christe som liws och daghen är (In quadragesima)
 Nu är kommen vår Päschafrögd (Tempore pasche)
 O Herre Gudh som all ting skop (De dominicis)
 Glädh tigh tu helga Christenheet (De beata virgine)
 Sigh frögde nu himmel och iord (De apostolis)

Det är klart att det varit behovsprincipen som varit ledande vid noternas inskrivning. Det är endast de allra största högtiderna, vars hymner försetts med noter. Tydligt var det endast dessa fester som vid mitten av 1550-talet i Sandhems kyrka firades med en större eller mindre kvarleva av den gamla tidegården. När nu hymnen för advent icke har noter men *Gläd dig du Kristi brud* inskrivits å dess plats får väl anses sannolikt att denna psalm fått träda i stället för hymnen vid adventets aftongudstjänst. Det kan sålunda anses troligt att inskrivningen av *Gläd dig du Kristi brud* är tämligen samtidig med hymnoternas införande, vilket väl åter betyder: ungefär samtidig med Songboken. Att tidegården sedermera skulle ha utökats så att en först nedlagd aftongudstjänst under adventet sedermera återupptagits och så behov av hymn för adventet först senare skulle hava uppstått måste nämligen anses i högsta grad osannolikt.

En viss svårighet kan härvid möjligen frågan om melodien synas bereda. Den sedermera till vår psalm vanliga melodien förekommer nämligen i tryck första gången icke förrän 1574¹⁾ (i Jakob

tressanta anteckningarna i den ifrågavarande volymen och välvilligt låtit mig taga del av dem framföres ett hjärtligt tack. Det är min avsikt att i ett följande nummer återkomma till det sammelband, i vilket Songboken ingår.

¹⁾ Icke 1578, som Nodermann och (efter honom?) Liedgren uppgiva. Detta år utkom andra uppl. av Regnarts Lieder, men vår melodi finnes redan i första upplagan av 1574. Se Kümmerle, Encyclopedie der ev. Kirchenmusik I 58. — Icke heller 1577 som uppgives av K. S. V:s Koralbok; ej heller 1544 som Burger anger, Kyrkohist. Årsskrift 1932 s. 191. Regnart föddes omkring 1540!

Regnart's Kurszweilige Teutsche Lieder — — — newlich durch — — — Jakobum Regnart komponiert — — — Nürnberg 1574) och till en världslig visa: *Venus, du und dein Kind / seid alle beide blind*. Som koralmelodi tages den i Tyskland första gången i bruk av Bartholomeus Gesius i hans Geistliche deutsche Lieder, Frankfurt a. d. O. 1605 till texten *Man spricht, wen Gott erfreut*. I Sverige är melodien känd som världslig visa 1598 till en välönskningsång till konung Sigismund (Nodermann, efter Humbla; uppgiften torde böra tagas med en viss reservation). Som andlig melodi synes den i Sverige f. n. icke vara påvisad förrän 1640-talet. (Mönsterås, Burger s. 191). Det är därför — som redan Burger antytt — nödvändigt att antaga en äldre melodi för psalmen i Sverige, som under 1600-talet utträngts av den nuvarande. Vilken denna melodi varit är f. n. omöjligt att ens gissa. Kanske kan emellertid även denna fråga finna sin lösning genom framtida fynd. Vilken den än varit, har den tydligen för vederbörande i Sandhem varit så känd att det ansetts onödigt att skriva ut den.

Av det sagda torde vi ha rätt att antaga att *Gläd dig du Kristi brud* förelegat på svenska åtminstone så tidigt som mitten av 1550-talet. Låt oss nu närmare granska de olika texterna, för att se, om de ha något att bjuda på till lösningen av frågan om prioritet. För överskådlighetens skull ha texterna sammanförts å sidd. 112 och 113, till vilka hänvisas.

Vi börja med de båda äldsta svenska texterna, båda bevarade i handskrift och avsevärt äldre än den äldsta tryckta texten. Det faller genast i ögonen att olikheterna mellan dessa båda texter äro så stora att de icke kunna bero på avskrivares vårdslöshet. Här måste med andra ord föreligga tvenne olika recensioner. Till att börja med lägga vi då märke till att ingendera har stroforna i samma ordning som den danska texten. Strofen: *It Asen hannem bær*, som i danskan är n:r 3, är i båda de svenska texterna n:r 2. Strofen: *Gack udaff dit Paulun*, som i danskan är n:r 2, har i Sandhemstexten blivit n:r 5, i Beckmans text åter n:r 3. En dylik omkastning skulle dock kunna tänkas vara av tillfällig natur. Att så dock knappast är fallet blir tydligt då vi jämföra övriga olikheter. Jag antecknar här nedan de betydelsefullaste, som icke gärna kunna bero blott på avskrivaren:

Sandhem:

- S. 2. åsna
 S. 3. sactmodig och *god*,
 S. 4. tina porttar
 Jesum biud hem med tig
 S. 5. deijelig sijn
 rider
 dotter Zion
 S. 6. Strö grenar
 thenna verlden

Beckman:

- S. 2. åszinna
 S. 4. sactmodig och *from*
 S. 5. then porthen
 Thy Christus will thill (tigh) In
 S. 3. gladelig thijdende
 kommer
 sijonz drottning
 S. 6. Strijgh¹⁾ quistar
 werden hon

¹⁾ Skrivfel?

Brandt og Helweg,
Den Danske Psalmedigtning
d. I s. 306.

1. Fryd dig, du Christi Brud,
Imod din Herre oc Gud,
Forhaanden er hans Naade,
Som dig Propheten spaade,
Hosianna, Hæder oc Ære
Skal denne vor Konning være.

2. Gack udaff dit Paulun
Oc see it glædeligt Siun,
Her rider Ærens Konning,
Glæd dig, du Zions Dronning,
Hosianna — — —.

3. It Asen hannem bær,
Som dog en Herre mon være,
Hans Praal er saare ringe,
Dog kand hand Døden tuinge,
Hosianna — — —.

4. Sactmodig er hand oc god,
Spagfærdig i Sind oc Mod,
Naade haffuer hand at føre,
Den skal hans Brud tilhøre,
Hosianna — — —.

5. Lad op dine Porte vide,
Christus vil ind til dig ride,
Hand acter dig at gieste,
Din Salighed til beste,
Hosianna — — —.

6. Strø Grene udi hans Vey,
Oc spare dine Klæder ey,
Folcket skal bære Palmer
Oc siunge aandelige Psalmer,
Hosianna — — —.

7. Umyndige Børn oc Smaa
Skulle giøre ligesaa,
Den gandske heele Skare
Skal siunge foruden al Fare:
Hosianna — — —.

Sandhems kyrkas ex. av
Een liten Songbook, 1553.
(Fol. Hij verso.)

1. Frögda tig tu christi brudh,
emot tin herra och gud,
förhandene er hans nåde,
som tig prophet[er]na spådhe,
osianna heder [etc.]

2. En åsna honom bär,
som tig en herre er,
hannz prål er ganska ringa,
dock kan han døden tvingha,
osianna heder och ähra [etc.]

3. Han er sactmodig och god,
både i sinne och moth,
salighet haffuer han at föra,
thet skal hans brud tilhöra.

4. Lät wp tina porttar vijtt,
Jesum biud hem med tig,
han actar tig at gästa [,]
tina salighet till thett bästa,
osianna, heder [etc.]

5. Gack vtaff tin paulun
och see en deijelig sijn,
her rider äronnes kon[n]ing
gläd dig tu dotter Zion,
osianna heder och ära [etc.]

6. Strö grenar på hans weg,
och spar tin kläder eij,
bekent hono[m] wppenbarlig,
tij thenna verlden er så farlig,
osian[n]a.

7. Euinnerlig barn så små,
skola göra lika så,
then hela ganska skaren,
skall siunga¹⁾ vta[n] all fara
osianna heder och ähra,
skall thenne vår ko[n]jung wara.

1) Texten otydlig.

Beckmans handskrivna text
(c:a 1600)

Beckmans tryckta text
(1642)

1. Frögda tigh thu christen Brud,
Emoth thin herra Och gudh,
Förhanden är hanz nåde,
Som thigh Propheterna spåde.
Oszianna heder och äre
Skall thenna wår konung wara.
2. En Åszinna hononom (!) Bar,
Som thig enn herre är,
Hanz prål är ganska ringa,
Dogh kunde han döden tuinga,
Oszianna, etc.
3. Gack wth aff thin paelun
Och see then gladelig thijdende,
Här kommer äronez konung
Gled thigh thu sijonz drotning,
Oszianna, etc.
4. Han är sactmodig och from,
Bådhe I sinne och modh,
Salighet haffr (!) han att föra,
Thett skal hanz Brud thillhöra:
Oszianna etc.
5. Lett wp then porthen thin,
Thy Christus will thill (tigh) In
Han actar tigh att gesta,
Thin salighet thill thett Besta,
Oszianna etc.
6. Strijgh quistar på hans wegh,
Och spar thin kleden ey,
Beken honom wppenbarligh,
Thij werden hon är farligh,
Oszianna etc.
7. Thin Barn deijgelige och små,
Skolle giöra lijka så,
Thett ganska folk thillhopa,
Skolla högt siunga och ropa:
Oszianna heder och ära
Skal thenna wår konnung wara.
Amen.

1. FRögda tigh tu Christi Brudh,
Emoot tin HErra och Gudh,
För handen är hans Nådhe,
Som the Propheter spåde,
Hosianna, Hedher och Ähra
Skal thenna wår Konung wara.
2. Een Åsna honom bäär,
Som dogh een konung är,
Hans Pråål är ganska ringa,
Doch kan han Dödhen twinga,
Hosianna — — —.
3. Han är sachtmodigh och godh,
Bådhe i Sinne och Modh,
Saligheet haar han at fööra,
Thet skal hans Brwdh til höra,
Hosianna — — —.
4. Lät vp tina Poortar wijdt,
Christum biudh heem til tigh,
Han achtar hoos tigh gästa,
Thin Saligheet til thet bästa,
Hosianna etc.
5. Gack vthaff tin Paulwn,
Och see een gladeligh Syyn,
Här rijdher ährones Konung,
Glädh tigh tu Dotter Zion,
Hosianna etc.
6. Strö Qvistar vppå hans Wägh,
Och spaar tin Klädher ey,
Bekenn tigh vppenbarligh,
Ty Werlden är så farligh,
Hosianna. (!)
7. Tin Barn stoora och småå,
Skola göra lijka så,
Then ganska heela¹⁾ Skara,
Skal siunga vthan fara,
Hosianna etc.

¹⁾ 1695: hedna.

S. 7. Euinnerlig barn så små

then hela ganska skaren
vthan all fara

S. 7. Thin Barn deijgelige och

Thett ganska folk thill-
hopa
och ropa

Dessa olikheter kunna icke vara tillfälliga. De visa tydligt att under senare hälften av 1500-talet har psalmen uppträtt i tvenne, ganska mycket från varandra avvikande gestalter.

Sin naturliga förklaring finner detta förhållande om man utgår från ett främmande original. Vore psalmen till sitt ursprung svensk, skulle saken vara ganska obegriplig. Med antagandet av ett danskt original löser sig frågan av sig själv. Ännu tydligare visar sig den danska textens prioritet vid en granskning dels av denna text själv, dels av de ställen i densamma där de svenska texterna avvika antingen från danskan eller från varandra inbördes.

Samtliga danska rim, på ett undantag när (bær — være, str. 3), äro goda. Båda de svenska texterna ha åter att uppvisa ett sådant rim som ära: vara (tydlig översättning av Ære: være). Båda ha rimmet weg : ey (danskans Vey : ey).

Särdeles naturligt flyta dessa rader i danskan:

Her rider Ærens Konning
Glæd dig, du Zions Dronning.

Den Beckmanska texten översätter ordagrant:

Här kommer äronez konung
Gled thigh thu sijonz drotning.

Sandhemstexten åter försöker reda sig med det bibliska »tu dotter Zion», som trots det dåliga rimmet kanske klingar bättre i svenska öron men som låter motsättningen Konning — Dronning gå fullständigt förlorat.

I 4:e strofen får Sandhemstexten det dåliga rimmet *vijtt* : *tig* såsom översättning av danskans *vide* : *ride*. Beckmanstexten åter har här visat sig självständig gentemot danskan.

Även i strof 3 har Beckmanstexten visat självständighet (thi-dende) med påföljd att rimmet gått fullständigt förlorat.

Inför dessa fakta torde det vara fullständigt lönlöst att vidare försöka förneka den danska psalmens prioritet. Då svensk översättning föreligger sannolikt redan i mitten på 1550-talet torde det danska originalet — som Liedgren på andra grunder antagit — böra tillerkännas tidigt reformatoriskt ursprung. Mot Arrebos uppgift att psalmen redan 1611 var gammal finnes sålunda intet att invända. Förvånande är blott att den icke intagits i de äldre danska psalmböckerna.

En sak förtjänar ytterligare att påpekas. Den äldsta tryckta svenska texten, som praktiskt taget är identisk med texten i 1695 års psalmbok, återgår alldeles tydligt till den översättning som Sandhemsboken meddelar.

Knut Peters.